

ПРЕДРАСУДЕ О ЈЕЗИЧКОЈ ПРАВИЛНОСТИ

У вези са оним што је академик Павле Ивић говорио, хтео бих да кажем да то никако, бар по мом уверењу, не би требало схватити као нешто што се тиче једино лектора. Професор Ивић је искористио повод који је имао сусрећући се на свом тексту са интервенцијама лектора и на основу тог примера само егзактно и документарно скренуо пажњу на једну иначе веома распрострањену појаву тобоже стручних интервенција, с којима се аутори писаних текстова сигурно свакодневно суочавају у језичкој пракси. У ствари, у тој се пракси сусрећу два готово супротна усмерена става у односу према језику и његовој правилности. Постоји укорењена предрасуда према стручном анализирању и утврђивању језичких процеса и чињеница. То се огледа у томе што се, с једне стране, не уважава научна компетенција стручњака, не прати се стручна литература и ниподаштава мишљење науке, што с друге стране, доводи до наглашавања начела према којем властити језички израз постаје мерило језичке ваљаности. Насупрот овоме, испољава се тежња ка језичком пуританизму, крутом чистунству, свођењу језичких појава на семантичку и синтаксичку искључивост, при чему се размишљања и просуђивања о њима свODE понајчешће у границе средњошколских граматика или давно превазиђених узуса и норми. Пажња се, при томе, обично задржава на „огрешењу” у датим, појединачним случајевима, а не на уочавању и утврђивању система језичких законитости. И у једном и другом случају на језик се врши притисак који не доприноси ни његовој правилности ни његовој оплемењености. Напротив, услед властитих предрасуда, нетачних знања или чак незнања — језик се квари или осиромашује, а његова правилност и норма зависи од воље појединца који у пословима око језика има одређени утицај. Ово што је проф. Ивић говорио само је један, али веома типичан пример за то.

Други пример је, рецимо, начин на који се понекад гледа на употребу речи страног порекла у нашем стандардном језику. И овде је о томе било речи. По некима излази да је присуство таквих речи у нашем језику главна недаћа и чак претећа опасност по његову судбину. А то је претерано. О томе је колега Тимотијевић добро говорио у свом реферату. Друг Раша Попов ми је управо ту у паузи, поменуо како му је неко од лектора избацио реч „фрижидер” и заменио речју „хладњак”. Јасно је, међутим, да то нису баш истозначне лексеме. Оне су, рецимо, заменљиве кад је реч о кухињском уређају, али кад је реч о аутомобилу и аутомобилском хладњаку, онда и нису: хладњак може бити и кухињски и аутомобилски, али фрижидер може бити само кухињски. Не знам како бисмо и зашто бисмо такве речи избацивали. Ми то чак и не можемо и да хоћемо. Не можемо се одрећи лексема као што су „идеја”, „социјализам”, „конто” и безброј других. По свој прилици, нећемо се

моћи ослободити ни таквих као што су „нон-стоп“, „рент а кар“ или „тетрапак“ и др., иако многи можда и не знају етимолошко значење њихово, али врло добро знају да их употребе.

С друге стране, не треба ни домаће речи идеализовати. Један исцрпан речник књижевних и фолклорних речи лако може показати колико има много речи у народу које вероватно никада неће ући у стандардни језик услед своје уске локализованости или отуда што су, иако наше, лексички неразумљиве. То је и сасвим јасно. Речник, који израђује Институт за српскохрватски језик и САНУ имаће бар пола милиона лексичких јединица домаћег порекла. Појединац у свом лексичком фонду нема више од 10 хиљада речи. Дакле, ако завири у речник, биће му позната свака педесета.

Само још нешто хтео бих да кажем о реферату Митра Пешикана. Он је указао на један важан проблем. Штета је само што није говорио и о акценту. Свакодневно слушамо како се на радију и телевизији у речи страног порекла задржава страни, етимолошки акценат, иако у готово свим уџбеницима и приручницима стоји одредба да се страни акценат који се супротставља новоштокавској акцентацији не усваја, бар за сада. Мислимо на случајеве тима: Кардџел, телевизија, асистент и сл. (уместо Кардељ, телевизија или телевизија, асистент и др.).

Говорило се овде и о кризи споразумевања. Да је сада на мом месту професор Драгољуб Петровић, с правом би рекао да је пре у питању — криза памети, а ја бих додао — и криза знања и образовања. Питање је, наиме, треба ли снижити ниво језичког изражавања да би језик постао разумљивији или, напротив, подићи ниво знања и опште културе да бисмо били у стању да се разумемо. У своје време Вук је, истина, саветовао писце да уче језик од народа, дакле да науче језик „свињара и говедара“, да пишу како би их народ могао разумети. Данас, дакако, нисмо више у ситуацији да тражимо од образованих људи да језик уче од свирања и говедара. Мада, без сумње, фолклорни језик увек остаје неисцрпан извор језичке инспирације, чак темељни каменац свеукупног језичког стандарда, културу језика данас ипак творе и усмеравају писци, мајстори пера, као год и сви они који се служе јавном речи у свакодневној говорној комуникацији. Разумљивост језика и његових изражајних могућности у директној су спрези са степеном наше опште културе и знања.

А што се тог знања тиче, не могу да одолим а да мада већ трећи пут јавно не кажем да имамо и таквих ствари да нам, рецимо, ученик који је средњу школу завршио с врло добрим успехом у рецимо, Београду или Сремским Карловцима (ја сам се у то осведочио), чак ни на испиту, на факултету где изучава савремени језик, не зна ни то које је народности био Вук Караџић, па се колеба између могућности да је био Црногорац, Србин или Хрват, с обзиром на то што је говорио ијекавски.

АКТУЕЛНА ПИТАЊА
НАШЕ
ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

ПРОСВЕТНИ ПРЕГЛЕД